

LYS OG LÆRD

OLE THOMSEN
75 ÅR

k

LYS OG LÆRD

OLE THOMSEN

75 ÅR

LYS OG LÆRD

OLE THOMSEN
75 ÅR

SØREN R. FAUTH,
TRINE ARLUND HASS,
ANDREAS HJORT MØLLER,
PETER AABOE SØRENSEN
(RED.)

KLIM

Søren R. Fauth, Trine Arlund Hass, Andreas Hjort Møller, Peter Aaboe Sørensen (red.):

Lys og lerd – Ole Thomsen 75 år

© Forfatterne og Klim, 2021

Omslag: Malene Rauhe

Tryk: ScandBook

ISBN: 978 87 7204 756 0

1. udgave, Aarhus 2021

Forlaget Klim

Klosterport 4F, 5. sal

8000 Aarhus C

www.klim.dk

Forlaget ønsker at takke følgende for støtte til udgivelsen:

Forskningsprogrammet Classical Antiquity and its Heritage, Aarhus Universitet
Tved Sparekasse

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner,
der har indgået aftale med Copydan, og kun inden for de i aftalen
nævnte rammer. Undtaget herfra er korte citater til brug i anmeldelser.

Indhold

Forord 7

DEL 1. AD FONTES: OM TEKSTER PÅ GRÆSK OG LATIN

“Ligesom Træernes Blade, saaledes er Menneskens Slægter” – fra epos til lyrik 15
Af Brian Andreasen

Halli halløj, en mand i dametøj – en introduktion til Statius’ *Achilleide* 31
Af Karen Brinch

Om og fra Xenofons *Agésilao*s 51
Af Bodil Due

“Contentus vivere parvo”. En læsning af Tibul som *rusticus* i 1.1, v. 1-44 59
Af Sara Ahrendt Svenningsen

DEL 2. DANSK LITTERATUR

At stifte fred med Aristofanes. Krænkelse og komik i Adam Oehlenschlägers tragedie *Sokrates* 73
Af Andreas Hjort Møller

Latinere på landet – Epik (og lidt komik) i St. St. Blichers “Juleferierne” (1834) 87
Af Trine Arlund Hass

Dannelsesromanen 109
Af Johnny Kondrup

Dette er hugget i mormor – Nedslag i Morten Søndergaards marmorværker 121
Af Thomas Ørneborg Thomsen

Den faldne ørn og den springende hval: Det sublime i Johannes Ewalds poetik og lyrik	139
Af Hans Balling	

DEL 3. OVERSÆTTELSE

Fire danske Anakreontea	163
Af Chr. Gorm Tortzen	
Stadig gylden	185
Af Hans Gregersen	
Om at oversætte fra latin til dansk. Med et eksempel fra Senecas trøsteskrift til sin mor Helvia	193
Af Susanne Høeg	
Ordret eller Fri? – Leonardo Bruni (1370-1444) og den første moderne oversættelsesteori	205
Af Marianne Pade	

DEL 4. ANTIK RECEPTION

Bob Dylan og den klassiske litteratur	221
Af Jens Christian H. Thorstensen	
Enden på Komedie?	241
Af Michael Skovmand	
Kejser Augustus og Cosimo de' Medici, den første storhertug af Toscana	249
Af Patrick Kragelund	
Hvad var homoseksualitet?	269
Af Henrik Zetterberg-Nielsen	

DEL 5. DANNEELSESHISTORIE

5A. Dannelse

Mennesket uden for mainstream – Fra Schopenhauer og Nietzsche til Rilke, Kierkegaard og docenturet på Skolevangs Allé Af Søren R. Fauth	293
Mit livs lærere Af Jens Refslund Poulsen	309
Et kys på issen Af Henrik Harpsø	317
Fars hammer – Løgstrups menneskesyn i lyset af Nietzsche og Nazaræren Af David Bugge	333
Pluk! af Jens Pedersen	343
Den klassiske dannelses domænetab og Guldalderens kulturelle Bermudatrekant – et par fodnoter til antikkeceptionen i det 19. århundrede Af Jes Fabricius Møller	347
XXXX Af Peter Aaboe Sørensen	xxx

5B. Filologihistorie

Om Maurice Bowra, England og den klassiske litteratur Af Hans Hauge	xxx
Den ludende mand Af Simon Laursen	xxx

Barthold Georg Niebuhr og den romerske Homer
Af Rasmus Gottschalck

xxx

Hanegal
Af Ivar Gjørup

xxx

Forord

Ole Thomsens betydning for dansk åndsliv og den klassiske filologi kan næppe overvurderes. Den 31. marts 2021 fylder han 75 år. Han har aldrig tidligere modtaget et festskrift. Det er på høje tid, at han gør det.

Ole Thomsens karriere er bemærkelsesværdig. I efterkrigsårene boede han i Tved på Mols. Hans far var købmand og hans mor hjemmegående. Ole har ved flere lejligheder, både på skrift og i tale, fremhævet, at hans dannelsesrejse begyndte hos Mette Olsen, en ældre dame i Tved, der levede en tilbagetrukket tilværelse, og som i stearinlysets skær bl.a. læste sig gennem Oswald Spenglers *Der Untergang des Abendlandes*. Alt det og meget mere kan man læse om i Oles barndoms- og ungdomserindringer *Det lune land*, der i 2011 udkom på Forlaget Wunderbuch til smukke anmeldelser i flere landsdækkende dagblade. Ole beskriver sig selv som ”en, der vil vise, at det tabte ikke er gået tabt” – derfor valgte han den klassiske filologi.

Det, som kendetegner Ole, er hans *levende* måde at nærme sig det svundne på. Hans indlevelse i antikken, den romerske og den græske, er uden sidestykke, og han er et sjældent eksempel på et menneske, der med hele sit væsen, sin enorme viden og sit eminent vid, kan få det svundne til at træde frem og blive mindst lige så nærværende som den såkaldte nutid. Uanset om han skriver om det tabte barndomsland (med agerbrug, andelsmejerier, forsamlingshuse, plove og heste og landsbyskole), eller om han bevæger sig tilbage i tiden og tager livtag med de klassiske urtekster (fra Aristofanes, Platon, Euripides, Sofokles, Aischylos til Catull, Ovid, Seneca og Horats), sker det med en helt enestående sans for de til alle tider gældende eksistentielle grundvilkår. Ole er en digter, en historiefortæller, en forsker og et menneske med absolut gehør.

Ole er filolog i ordets egentlige betydning: ord- og sprog-elsker. Han mestrer eller behersker ikke sprog, de termer er forkerte, han *kan, forstår*

og *fornemmer* dem, og han er en mester, til græsk og latin såvel som dansk. Kærlighed og kundskab stikker dybt, så dybt at han nænsomt og med sin filologiske næse sikkert kan give de sprog, der er fremmede for så mange, men ikke for Ole, videre i en dansk form, som ind imellem umiddelbart kan syne fjern fra det oprindelige udtryk. Det er den ikke, den er, hvor den skal være – hvor teksten kan mærkes som det, den er. Oles næse er i dén grad filologisk – den filologiske næse som metafor stammer (så vidt vides) fra hans ven, Giuseppe (Bepi) Torresin. Torresin, Blatt, Holger, Otto og alle de andre lærere og kolleger bærer Ole med sig, sammen med Mette Olsen, og de er på linje – Mette Olsens stue har været mindst lige så meget universitet for Ole som de gule bygninger i Aarhus, hvor han først selv studerede, siden forsvarede disputats og underviste i 75 semestre. Traditionen er vigtig og fortidens fortolkere, formidlere og lærere fører Ole med i sin tanke og sit værk – og sin stemme og gestik. Vi, der har gået til undervisning hos Ole, har haft dem alle sammen.

Ole er forsker, gransker, lærd – men samtidig litterær oversætter og formidler af Antikken. Og dét er han som en selvfølge på *dansk*, i foredrag for gymnasielærere og den alment interesserede offentlighed, i tykke bøger (ikke kun 15-siders artikler på livløst anglofont!) som doktorafhandlingen *Komediens kraft* og *Veje til Rom* eller *Pluk dagen*, som den hedder i den let forkortede version til skolebrug, i sin eminente undervisning og sine mange samtaler med fagfæller og kolleger fra andre fag såsom nordisk, teologi og idéhistorie. Oles oversættelse af Aristofanes' *Skyerne* og de mange oversættelser af romersk litteratur i *Veje til Rom* eller for den sags skyld den nyligt udkomne oversættelse af Ludvig Holbergs latinske levnedsbreve hviler på et mesterligt kendskab til originalteksten og Stand der Forschung, det er klart. Men de er i lige så høj grad funderet på en dyb kærlighed og et særdeles omfattende kendskab til dansk digtning. Hans oversættelser er gået ind i hjertet på utallige læsere. I universitetsverden anno 2021 er et sådant aspekt af en filologs virke ikke nogen selvfølge. Ole, der er så sprænglærd som nogen, må jo have tilbragt talløse timer i studerekamre og på biblioteker. Det er vores store privilegium, at han med en enorm gæstfrihed og varme efterfølgende har brugt lige så mange timer på at tale med os. Oles elfenbenstårn har åbne døre.

Hvis du, kære læser, når du f.eks. læser *Veje til Rom*, der jo bestemt er meget typisk thomsensk pointerende og også fuld af mesterlige og mor-

somme belæringer om alt lige fra romerske mænds seksualvaner til den korrekte betoning af latinske gloser, mindes stunder fra din studietid, ja, hvis du kan høre Ole tale, er du ikke alene. Dette festskrift er en fejring af Ole og en tak til ham for alt det, han har givet og stadig giver.

*Søren R. Fauth
Trine Arlund Hass
Andreas Hjort Møller
Peter Aaboe Sørensen*

August 2021

Mennesket uden for mainstream

– Fra Schopenhauer og Nietzsche til Rilke,
Kierkegaard og docenturet på Skolevangs Allé

Søren R. Fauth

Anliggendet i nærværende opsats er ubeskedent: at belyse forholdet mellem genialitet og mainstream. Ud fra punktnedslag i vores fælles kultur- og åndshistorie – Schopenhauers og Nietzsches tænkning, ikke mindst – skal det undersøges hvad det vil sige at være en del af mængden, og hvad det vil sige at stå uden for den! Hvad betyder det at være et selv sat i verden med de andre; hvordan er forholdet mellem selvet og den anden, relationen mellem hin enkeltes særegne karaktertræk i mødet med samfundet, opdragelsen og alle de andre (tanke)fabrikker der forsøger at slibe kanterne runde på de skarpesten? Vi taler om mennesker i flok, og om eneren der tør være alene, som tænker sine tanker, siger dem højt og lever sit liv på kanten af de herskende diskurser, tidens mode, som nægter at iføre sig den sociale normativitets kvælende slumretæppe, om de få modige mennesker som trodser den politiske korrektheds tomme fraser, og som giver pokker i vold i det der menes på bjerget. Læreren og eleven, mentoren og lærlingen, underviseren og mennesket der tør være et selv, og som træder i et levende forhold til det som var, er og altid vil være menneskehedens grundvilkår. Arthur Schopenhauer og Friedrich Nietzsche ville, hvis de havde levet i dag, have læst Excel-ark-Danmark levitterne. Eller rettere: Man kan frygte at de ikke ville have overlevet vores tid, at de ville være gået til grunde i mødet med den moderne åndløshed, sådan som de begge, hver på deres måde, priste kulturen, ånden og den frie tanke. Jeg vil endda gå så vidt som til at sige at de begge, for nu at

bruge Nietzsches ord fra *Schopenhauer som opdrager* troede på “kulturens metafysiske betydning”.

Hvad de konforme, eftersnakkende lærde, den egennyttige stat, de fladpandede erhvervsdrivende og uoriginale dannelsesfilistre eventuelt kan *bruge* kulturen til ragede de to iltre herrer en høstblomst. Det nyttesløse var for dem det højeste. Filosofien var et kald.

Schopenhauer *er* Nietzsches helt store forbillede, hans opdrager, den der *drager ham op* fra middelmådighedens »på det jævne, på det jævne«, den der gennem sin kompromisløse tydning af lidelseseksistensen og sit heroiske outsiderliv lærer ham at stå og gå selv. Meget kan man klandre Nietzsche for: Manglende originalitet og frækhed er ikke en af dem, og skønt han siden hen tog polemisk afstand fra en række af Schopenhauers grundtydninger (fordi han misforstod dem som normative anvisninger og selv degraderede til en skinger hystade), må vi rose ham for at han valgte den største ånd og selvtænker som sit forbillede og opdrager: Arthur Schopenhauer.

Naturen skyder, som Nietzsche formulerer det, “filosoffen ind blandt menneskene som en pil, den sigter ikke, men den håber at pilen bliver hængende et eller andet sted”. Den kraft hvormed pilen sendes afsted, årsagen, korrelerer ikke altid med den kraft pilen modtages med. Vi ved det: nogle læsere bliver mere ramt af det de læser, end andre. Eller som den tyske fysiker, filosof og mester udi aforismekunsten, Georg Christoph Lichtenberg, siger det så fyndigt: “Wenn ein Buch und ein Kopf zusammenstoßen und es klingt hohl, ist das allemal das Buch?”.

Og hvad er så en rigtig filosof? Svaret er ligeså indlysende, som det synes at blive glemt, igen og igen, “ikke kun en stor tænker, men også et virkeligt menneske”. Et menneske af kød og blod for hvem det er livet om at gøre, dette at tænke, dette at digte, dette at skrive. At *sætte sig selv ind på det* uophørlige forsøg på at komme overens med dette stærkt overvurderede fænomen vi kalder livet. Jeg sagde: sætte sig selv ind på det, idet tænkningens genstand ikke bare er en *ens rationis*, en tanketing, men fordi det er dette vores eget – miserable – liv vi forsøger at udgrunde. Kald det ægte engagement, kald det anfægtelse, kald det genuin undren, kald det ramt i hjertet! Men kald det for Guds skyld ikke læring, kom-

petencer og videnssamfund. En rigtig filosof og selvtænkende ånd er så optaget af tænkningen at alt andet bliver ligegyldigt, sekundært, ubetydeligt, og det siger sig selv at ingen rigtig tænker der står i sandhedens tjeneste, kan tjene nogen anden herre end denne sandhed selv. Og da tænkningen foregår i sproget, må enhver *dannelse* og *prægning* begynde med at det unge, udannede menneske, som i sagens natur endnu ikke kan tænke selv, indøves i dette. En sådan indøvning er, forstår man når man læser Nietzsches vidunderlige og altid aktuelle skrift *Om vores dannelsesanstalters fremtid*, at ligne med et tugthusarbejde der i begyndelsen fordrer lydighed, underkastelse og hårdt slid. Stil og stemme, mesterskab og personlighed er ikke givet på forhånd, men må gennem hårdt slid læres ved en mesters eksempel. De tyske dannelsesanstalters forfald – Nietzsche koncentrerer sig i sit skrift om gymnasiet – var, forstår man, allerede i slutningen af det 19. århundrede i en sørgelig forfatning hvor basis, sproget, blev vanrøgtet og derangeret til fordel for det prætentiose og abstrakte. Lærdom – og siden originalitet – tager sin begyndelse i den praktiske (og levende) tilegnelse af faktiske færdigheder, i den brugende omgang med sproget.

*

Mennesket er et særligt væsen; en blandt mange levende organismer; organismer som vi grundlæggende deler skæbne med: Vi kommer, som liljen på marken og hesten på prærien, til verden, vokser os store, sygner hen og forsvinder igen. På ét afgørende punkt adskiller vi os fra dyrene og planterne, idet vi – sandsynligvis – er den eneste organisme der er sat i et tænkende forhold til sig selv. Nogen mere end andre. Vi er kastet ind i eksistensen som det væsen der ved vores tankes kraft er i stand til at forholde os konkret *og* abstrakt til vores eget liv. Vi er, måske, det ulykkeligste dyr af alle, netop fordi vi tænker; det ondeste dyr af alle, den grusomste af alle levende organismer, netop fordi vi er *homo sapiens*, det vidende, tænkende menneske der i kraft af – ja, netop! – tanken står i et splittet forhold til os selv, næsten og verden. Vores ubetydelige jags vandrung gennem livet er en stadig vekslende mellem tre: længsel, forbigående tilfredsstillelse af denne længsel og kedsomhed. Ganske få, Nietzsche mener at opdrageren Schopenhauer er en af dem, besidder modet til at

stirre ned i deres egen afgrund. Modet til at tænke, modet til at strække tiden, gøre den langsom og udvide rummet. Modet til at kaste et uhildet blik på sig selv, ned i sig selv, ind i sig selv, for der – *de profundis* – at finde verdens grund. Den store tænker, filosofen – det samme gælder for kunstneren, digteren, musikeren – kerer sig ikke om tidens løsen, om verdens evindelige vorden, de skiftende regeringers tant og fjas, men ser direkte gennem forestillingsverdenens blændværk. Intet spørgsmål er for farligt, intet svar. De overtidslige sandheder er dunkle, tilværelsens grund er lidelse, men at stå ved sig selv og turde se ned i afgrunden, er, hævder Nietzsche, heroisk. Tilværelsen holder aldrig op med at træffe sine tragiske dispositioner, men den tænkende outsider ved, siger Nietzsche, hvad allerede Meister Eckhard vidste: “das schnellste Thier, das euch trågt zur Vollkommenheit ist Leiden.” Den som flygter og forflygtiger sig ind i verdensteatrets tumult; den som driver gæk med sandheden og pjatter den væk, den som ser den anden vej og bortlyver livets og jegets grufulde kendsgerninger, får aldrig del i frelsen, bliver aldrig for alvor et selv der vover at gå og stå hvor ingen andre før og siden har gået og stået. Vi flygter ind i selskabeligheden, ind i det økonomiske, ind i staten, vi adspred os, vi unddrager os, vi sysler med videnskaben, laver kolonner, regner og beregner og sætter alvorlige miner op og bilder os ind at timeligheden er alt. At det konforme og korrekte er en rimelig måde at bortødsle tilværelsen på. Kort sagt: vi flygter fra erindringen, vi flygter fra inderliggørelsen, vi flygter fra os selv, mister os selv til samtiden, forskriver os til fremtiden, foragter stilheden og udliciterer vores sjæl til facebooks, twitters, instagrams og X-Factors uophørlige virak og vores stats og dens institutionelle eftersnakkere og deres fortrængninger af det egentlige: angsten, døden, lidelsen, kærligheden, hadet, egoismen, venskabet. Alle disse automater der i munden på hinanden siger *læring, studiefremdriftsreform, innovation, globalisering* og bruger ord som *facilitere*, og som i virkeligheden ikke kerer sig for ret meget andet end deres personlighedsløse indkomst og høje levestandard.

Ind imellem frembringer naturen store mennesker uden for mainstream. Et sådan ener og ›Einzeltgänger‹ var, påstår Nietzsche, Arthur Schopenhauer. Det såkaldte erhvervsliv, staten og massekulturen er ikke interesseret i sådanne frembringelser; de moderne dannelsesanstalter, og de tilpassede embedsmænd bag disse anstalter vil ikke drage menne-

skeheden op; de vil udjævne, effektivisere, de vil producere courante, ukritiske, tidsforlibte og tidssvarende maskiner der bidrager til Nut og fremtiden. Vækst, penge, materiel overflod. Alt er instrument. Intet er i sig selv, intet for sig selv. Enhver dannelse der kræver fordybelse, ensomhed, retræte, enhver dannelse som har et mål hinsides penge og profit, besiddelse og rigdom, synes forhadet. Farten fejres, effektiviteten lovprises, excel-arkene besynges. Uddannelser skal afvikles i rask trav, så man kan blive et pengetjenende, samfundsnyttigt væsen, og hvis uddannelsen er grundig, så udelukkende fordi denne *grundighed* kaster et konformt humanum af sig der ender med en dag at tjene *grundigt* mange penge. Hvad er det vi jager? Nietzsche svarer i "Schopenhauer als Erzieher", og banker det dermed på plads: Momentet (der Moment), meningene (die Meinungen) og moden (die Mode). Slaver af de tre M'er, er vi: Det kommer der sjældent noget åndfuldt og originalt ud af. Men den der lever efter de tre M'er, kommer frem i verden. De har nemlig ja-hatten på!

Og videnskaben? Ja, hvad med den; den er da fornem, ophøjet, den tjener da sandheden, de overtidlige, eviggyldige sandheder, ikke sandt? Nej, svarer Nietzsche, videnskaben er egennyttig, og dens ejendommelige tjenere er de lærde (eller rettere *var* de lærde). Videnskaben er kold og tør, den kender ikke til kærligheden og ved intet om en dyb følelse af utilstrækkelighed og længsel. Den er nyttig og tjener moden og momentet. Overalt ser den forbi det lidende menneske, dens pseudoobjektivitet (der blot er et af mange skalkeskjul for dens magtvilje) kerer sig kun om erkendelsesproblemer. Lidelsen – og dermed mennesket – abstraherer den bort. Den forskriver sig til tankeflugt, tågesnak og opbyggelige idealer. Til sidst tørrer videnskabsmanden (eller kvinden) helt ind, så meget at der intet andet er tilbage end de klaprende knogler. Og det stopper ikke her: videnskabsmanden er nærsynet, han (eller hun) ser kun detaljen, aldrig helheden, aldrig det almene, det til alle tider og overalt gældende. Han zoomer så meget ind at han overser det væsentlige, mens knoglerne rasler, og støvet flyver om ørerne på ham. Det værste: at han praler med det, fører sig frem, bryster sig af det, tilraner sig magt ved at se bort fra det menneskelige. Det brænder ikke under hans fødder; det er ikke livet om at gøre; det er karrieren, forfængeligheden, frygten for kedsomheden, angsten for lediggangen

der driver ham. Nøgtørnhed og saglighed er videnskabens maske. De alvorfulde miner. Schopenhauer derimod brænder, og Nietzsche har ild i røven. Sidstnævnte er en raket med en hammer. Den lærde – hæver den polemiske Nietzsche der ikke kan stoppe sig selv igen – er i sit væsen *ufrugtbar* og nærer af samme grund et had til de frugtbare mennesker, til kunstnerne, til de *ægte* filosoffer, til genierne. Videnskaben skaber ikke, den kopierer og reproducerer. Kunstneren derimod..., den levende ånd derimod, tænkeren...

Nietzsches elitisme er grænseløs, og i det tindrende veloplagte, posthumt udgivne skrift *Om vore dannelsesanstalters fremtid* går næsten ingen fri. Her tordner den unge filolog (skriftet er fra 1872) mod det sproglige forfald på de tyske massedannelsesanstalter, fra folkeskolen over gymnasiet til universitetet. Den ægte dannelse er for de få; dens ingredienser består af lige dele flid, tugt, pligt, underkastelse (mesterlære) og et særegent talent. Miseren anno 1872 er rodfæstet i den misforståelse at dannelse er for de mange. Det er den ikke. Ægte dannelse er et aristokratisk anliggende for de få udvalgte genier. Og ægte dannelse kan kun finde sted i mødet med det højeste, den hellenske oldtid. Selv de lærdeste filologer er *sensu stricto* udannede. De er ude af stand til at træde i et levende, kongenialt forhold til deres genstand, forbliver bogholdere udi de sproglige finesser, pedanter der atomiserer deres genstand, piller den fra hinanden og sætter den sammen igen. De mangler geni og kan af samme grund aldrig komme i øjenhøjde med Tacitus, med Platon, med Sofokles, med Aristofanes. Uden sjæl, uden anfægtelse, uden sans for “den hellenske oldtids singularitet” og dens geniale “illuminationer” flygter disse tørre dannelsesfilistre ind i hjørnet af et sprogligt fænomen og “omgå grækerne ligesom i embedsmedfør og i erhvervsøjemed, som om det var et dagligdags værktøj og uden blusel gramser [de] rundt på disse helligdomme med deres håndværkerhænder.” Det er groft, fornærmende, karikeret og sikkert hverken ret eller rimeligt, men helt ude i hampen er det næppe, og vi kender alle åndsarbejderen der som en anden kommis og brugsbestyrer tilegner sig det svundne som var det et blot og bart instrument til opnåelse af alt andet end indsigt i tilværelsens tragisk-komiske grund, ja, som med sine kassogrammer, PowerPoint-præsentationer og pseudoobjektive alvorfuldhed ikke formår at træde i et levende og engageret forhold til det overleverede. Tekstlæseren der i stedet for at bedrive *ars interpretandi*

dækker sin genstand til i metodiske og teoretiske dunkelheder ad infinitum, og dermed får tekstens (og åndens) primære anliggende talt til døde i de sekundære humanvidenskabelige modestrømninger. Læseren skal ikke spares for en af de mere perfide og morsomme passager fra *Om vore dannelsesanstalters fremtid*. Igen er det datidens filologer som Nietzsche langer ud efter, disse filologer der som følge af deres minimale ånd, “går til grunde på grækerne”. Det sidste, fortsætter den hammersvingende professor fra Basel, “kunne man nok komme over”, langt værre er det at “oldtiden selv går i stykker på grund af filologerne!” Problemet er, hævdes det, at oldtiden for de fleste er lukket land, men så må man foregive en tilnærmelse ved at søge tilflugt i ordbogsopslag og blive bestyrer af en “etymologisk vævestol”:

En stor mængde af dem [i.e. de talrige filologer] kommer, bevidst eller ubevidst, til den overbevisning, at den direkte berøring med den klassiske oldtid er nytteløs og håbløs for dem: hvorfor da også dette studium nu hos flertallet af filologerne selv gælder for at være sterilt, udlevet og epigonagtigt. Med så meget des større lyst har denne skare kastet sig over sprogvidenskaben [...]: her optager man endnu enhver med åbne arme, og også den, som over for Sofokles og Aristofanes aldrig bragte det til et usædvanligt indtryk, til en respektabel tanke, bliver måske med succes stillet hen til en etymologisk vævestol eller opfordret til at samle dialektrester fra afsidesliggende egne – og hans dag går så med at knytte sammen og adskille, samle og sprede, løbe frem og tilbage og slå op i bøger. Men nu skal en så nyttigt anvendt sprogforsker endda fremfor alt være lærer! Og nu skal han netop, ifølge sine forpligtelser, have noget at lære fra sig om gamle forfattere, til velsignelse for gymnasieungdommen, forfattere som aldrig har gjort noget indtryk på ham selv, og som han endnu mindre har opnået nogen indsigt i! Hvilken forlegenhed! Oldtiden siger ham ingenting, og følgelig har han heller ikke noget at sige om oldtiden.

*

Hvad vil det sige at være menneske, at være i verden sammen med andre, ja, hvad er det for grundtræk ved den menneskelige væren der gør det

så vanskeligt for et menneske at danne et selvberørende, afgrænset jeg der står ind i livet uden at ligne alle de andre og efterabe det de mener? Hvorfor er det så vanskeligt at være på kant med samfundet, at stå uden for fællesskabet og de herskende diskurser?

Den tyske digter Rainer Maria Rilke der blev født i 1875 og døde i 1926, har skrevet så smukt om *alt* dette i sine Duino-elegier (*Duineser Elegien*). Efter en lang periode med afmatning og digterisk ørkenvandring fuldendte Rilke i begyndelsen af 1922 på et lille slot i Schweiz sin monumentale digtcyklus, bestående af 10 lange, komplekse prosadigte. Digtcyklen, der blev påbegyndt 10 år tidligere, har sit navn fra slottet Duino ved Trieste hvor Rilke i 1912 befandt sig som gæst hos Grevinde Marie von Thurn und Taxis-Hohenlohe. Under dette ophold skrev Rilke den første elegi. Det fører alt for vidt i denne sammenhæng at gå grundigt ind i Rilkes elegier. De er svære, disse elegier, tunge og dunkle, som livet selv, men det forekommer mig at Rilke her, som ingen anden, formår at indfange menneskets position som det ufuldkomne, det halve, ja det væsen der står midt imellem dyrets sorgløse, åbne, bevidstløse eksistens og englenes/gudernes superbevidsthed. Rilke ville næppe, tror jeg, gå med til at attestere menneskedyret noget så flot som åndsfrihed. Koen og myren, derom handler den 8. elegi, er åbne, dvs. nærværende og altid ude over sig selv. Den minimalbevidste væren, som myrens, er en form for absolut præsens. Myren er, som digteren siger, bestandig en del af det skød, verdensskødet/moderskødet, hvorfra den kommer. Mennesket der i modsætning til dyret, er udstyret med tankens forbandelse og velsignelse, har, som Rilke formulerer det, fået vendt øjnene om. I stedet for at være ude ved verden, er vi spærret inde i os selv. Vi er ikke blot, vi tænker. Tænkningen er vores fortrin, men også vores forbandelse. Jovist er vi ånd, men vores åndskræfter er akkurat så tilpas begrænsede at vi, i modsætning til englene der har superbevidsthed, ikke kan bruge denne ånd til så meget andet end at fortvivle over vores mellemposition. Rilke tilskriver mennesket en mulighed for forvandling, dvs. han forestiller sig at mennesket – om end kun momentant – i kraft af sin ånd kan få del i det guddommelige, at vi kan strejfe himlen eller i mødet med kunsten og naturen for en stund kan vende blikket væk fra os selv. Men det er undtagelsestilstande der bekræfter reglen om at vi primært befinder os i en eksiltilstand, fremmedgjorte, længselsfulde

og fortvivlede. Barnet, der endnu ikke har en fuldt udviklet selvbevidsthed, minder om dyret, åbent som det er, for det meste ude ved tingene, forgabt, forundret, nyfigent – kort sagt: Optaget af verden, dejligt fri for sig selv, sysselsat af det unyttige; af samme grund genialt. Mennesket er halvt, vores vandring fra fødsel til død præget af en følelse af længsel efter noget større, noget andet, noget bedre. Vores grundtilstand er manglens. Og skulle det ske at vi mødte en engel og denne tog os til sit hjerte, så ville vi, hedder det i den 1. elegi, “forgå ved hans blotte stærkere liv” (“und gesetzt selbst, es nähme / einer mich plötzlich ans Herz: ich verginge von seinem stärkeren Dasein”).

Hvis det er sandt at menneskelivet er mangelfuldt, og det tror jeg det er, så kunne det måske bidrage til en forståelse af hvorfor vi elsker opbyggelige ideologier der fremmaner en jordisk tilstand præget af fuldkommenhed eller bare så gerne vil tro på at de uophørligt varslede reformer gør alting bedre. Ideologi er noget fanden har skabt. Urealistiske visioner om hvad mennesket kan og skal ligeså. I hovedet på menneskedyret muterer de smukkeste tanker om fremtiden kun alt for ofte til et blodigt barbari. Ja, måske er vores grundlæggende følelse af mangel årsagen til at vi flygter ind i det de andre mener, frydes ved massernes kor, længes efter at udviske vores faste konturer og blive ét med mainstream, blive et ‘vi’ i stedet for et selvberoende jeg?

Jeg har efterhånden stærkt på fornemmelsen at denne opsats ikke når længere end til indledningen. Lad mig derfor begynde en gang til, nu med Søren Kierkegaards vidunderlige skrift *Sygdommen til døden* som ledsager. Vi tager de allerførste sætninger; de handler om ånden og selvet. Tankerne er helt sikkert relevante for vores emne, ja, *Sygdommen til døden* rummer en guldgrube af indsigt om menneskelivets grundvilkår og reflekterer emnerne i Nietzsches *Schopenhauer som opdrager*.

Mennesket er Aand. Men hvad er Aand? Aand er Selvet. Men hvad er Selvet? Selvet er et Forhold, der forholder sig til sig selv, eller er det i Forholdet, at Forholdet forholder sig til sig selv; Selvet er ikke Forholdet, men at Forholdet forholder sig til sig selv.

“Mennesket er Aand”, så langt så godt. Mennesket er det væsen der i kraft af sin ånd træder i et tænkende forhold til sig selv. Kierkegaard har

et vidunderligt, nøgternt blik for den misere der følger med “Aanden” eller “Selvet”. Selvforholdet kaster nemlig ganske ofte mennesket ud i fortvivlelse:

Fortvivlelse er en Sygdom i Aanden, i Selvet, og kan saaledes være et Tredobbelt: fortvivlet ikke at være sig bevidst at have et Selv (uegentlig Fortvivlelse); fortvivlet ikke at ville være sig selv; fortvivlet at ville være sig selv.

Fortvivlelsen er en forbandelse, men rummer også en mulighed, for netop gennem fortvivlelsen kan man blive gennemsigtig for sig selv, vorde konkret, som Kierkegaard kalder det, og blive et selv i forhold til Gud. Det er ifølge Kierkegaard faktisk muligt at virkeliggøre syntesen af endelighed og uendelighed, at vælge det selv der er sat af Gud, men man fornemmer at den harmoniske syntese er undtagelsen der bekræfter reglen om at selvantagelsen for det meste går galt og ånden fløjten. Livet er fuldt af faldgruber og benspænd; at vorde sig selv i verden sammen med de andre er alt andet end let. Hvis Kierkegaard har ret i sin analyse, ser det vanskeligt ud for åndsfriheden, syntesen mellem muligheden og nødvendigheden, uendeligheden og endeligheden. Enten spræller mennesket i ren mulighed, i det uendelige rige af aldrig virkeliggjorte drømme og fantasier, eller også frister det en kummerlig eksistens i den rene endelighed og nødvendighed, i begge tilfælde tabt for sig selv, ude af stand til med fynd og klem, saft og kraft, mod og vilje at tage eksistensen på sig og være den ‘frie’ ånd som det tredje, Gud, har sat os i verden for at være. Og uden denne alt afgørende selvantagelse, hvordan så blive en lærer, en mentor der *præger* de kommende generationer og ved sit levende eksempel giver den hellenske oldtid krop og stemme?

Jeg kunne tænke mig at dvæle lidt ved den tankefigur Kierkegaard kalder ‘endelighedens fortvivlelse’. Kvintessensen af denne lære bringer os nemlig tilbage til hovedanliggendet i *Schopenhauer som opdrager*. Den største trussel mod åndsfriheden og selvantagelsen kommer fra mennesket selv, fra vores iboende trang til at gemme os bag naboen, bag det *man* gør, det *man* mener, siger og tænker (Henrik Stangerup *Fjenden i forkøbet*). Hør blot hvordan man kan tabe sig selv, ikke ved at forflygtiges i fantastisk sværmeri, men ved, citat, “aldeles at endeliggøres, ved istedet-

for at være et Selv at være blevet et Tal, eet menneske mere, een Gjentaelse mere af dette evindelige Einerlei.” Og videre med en af de bedste passager i *Sygdommen til døden*:

Den fortvivlede Bornerethed er at mangle Primitivitet [i.e. individualitetens særegne grund; oprindelighed, ejendommelighed], eller at have berøvet sig sin Primitivitet, at have, aandelig forstået, afmandet sig selv. Ethvert Menneske er nemlig primitivt anlagt som et Selv, bestemt til at blive sig Selv; og vistnok er ethvert Selv som saadant kantet, men deraf følger blot, at det skal tilslibes, ikke at det skal afslibes, ikke at det af Menneskefrygt aldeles skal opgive at være sig selv, eller endog blot af Menneskefrygt ikke turde være sig selv [...]. Men medens een Art Fortvivelse styrer vild i det Uendelige og taber sig selv, saa lader en anden Art af Fortvivelse sig ligesom sit Selv franarre af “de Andre”.

Det er jo det nemmeste: Bare at trække kanterne ind på sig selv og rulle med flokken, gemme sig bag naboen og det *man* mener. Oftest er det også det der bringer en længst i livet, i hvert fald for en overfladisk betragtning. Opportunisme hedder ordet der udpeger en grim egenskab ved mennesket som kun de færreste kan sige sig fri for; fejhed, manglende mod til at gå mod strømmen. Det er nemmere at være indenfor end udenfor, at være med i stedet for at være imod, ikke sandt? “Courant som en gangbar Mynt”, “afslebet som en Rullesteen”, som Kierkegaard kalder det. Egoismen, opportunismen, den indre svinehund hjælper den afslebne rullesten godt på vej. Vi der er født i et andet land, i en anden tid, kan så let pege fingre af de otte millioner tyskere der meldte sig ind i NSDAP og lod sig forføre af deres Fører. Intet er nemmere, ja, hvem ville ikke gerne tro om sig selv at han eller hun ville have talt det nazistiske system midt imod, på trods af den kendsgerning at dette ville have været ensbetydende med at man blev sendt i arbejdslejr eller på anden vis blot blev ekskluderet, diffameret og sendt i skammekrogen, udenfor det gode selskab, langt væk fra karriere, økonomisk tryghed og anerkendelse. Vi har ytringsfrihed i Danmark, ikke sandt? Ethvert menneske kan ytre sig offentligt uden at lægge bånd på sig selv, ikke sandt? Vi kan stå uden for de andre, vi kan indtage positionen som barnet der står uden for folkemængden og siger sandheden om at

kejseren er nøgen, vi har muligheden for at stå ved os selv, men hvor ofte gør vi det, tør vi det?

Jeg gentager: den største trussel mod åndsfriheden kommer indefra, fra mennesket selv: medløberi, efterabelse af det naboen gør, af egoistiske, opportunistiske bekvemmelighedsårsager, af menneskelige, alt for menneskelige årsager. På den anden side har vi aldrig været så frie i ånden før som vi er nu, ja, der er i en vis forstand ingen bånd der binder os, og alligevel er vi underlagt bestemte mere eller mindre åbenbare magtforhold der holder os i stram snor hvis ikke ligefrem binder os på mund og hånd. Jeg tænker her ikke så meget på den reelle trussel mod ytringsfriheden der kommer fra radikaliserede muslimer, salafister og andet godtfolk, men om den trussel der kommer fra vores eget strømlinede Excel-ark Danmark og tidens upoetiske, kvælende diskurser. Vi har aldrig før i historien været så rige som vi er netop nu, og aldrig før har vi været så fattige i ånden. Den største udefrakommende trussel mod åndens frihed og velbefindende kommer i disse år fra en helt igennem sløvsindet, umusikalsk og dybt kedsommelig, instrumentaliseret tænkning der truer med at slibe kanterne runde på samfulde enkeltindivider i dette samfund og omdanne os alle til økonomiske lemminger, regelrette og lovlydige produktionsenheder der enten dør af pænhed og konformitet eller bryder sammen i den maniske jagt på effektivitet.

Geniet, mennesket uden for mainstream, den *levende* ånd, har alle dage stået uden for det nyttiges doktriner og været drevet gennem eksistensmaskinen med øje for det der bærer en værdi i sig selv. Kunstens adelsmærke er, som Arthur Schopenhauer siger, at være unyttig. Kunsten og kunstneren befinder sig i den indre nødvendigheds rige på jagt efter en tydning af det gådefulde liv vi alle uforvarende er kastet ind i. I sin jagt på sandheden kan kunstneren og den enestående åndsarbejder kun vanskelig tage hensyn til systemet, massen og det *man* mener.

*

Den allestedsnærværende psykolog, Svend Brinkmann, har fuldkommen ret i at den instrumentaliserede tankegang er noget der på tværs af diverse politiske fraktioner stort set gennemsyrrer alt, uanset om vi taler politiske reformer eller folks almindelige hverdagsliv. Alt kvantificeres,

måles og vejes. Universitetet er blevet en regulær fabrik der producerer kandidater til det påståede videnssamfund hvor fordømmelsen fejrer nye triumfer og uvidenheden og manglen på *faktiske* færdigheder er tæt på at slå om i sit eget nulpunkt. Desværre er det politiske bullshitsprog og pseudoarbejdernes konforme sæbeboblelingo ikke ved at slå om i ånd. Alle medarbejdere og fag måles ud fra produktivitet. Løsnet, trylleformularen, det forjættede ord hedder 'vækst'. Den egoistiske vilje der driver individet rundt i tilværelsesmanegen, forstår åbenbart dette sprog bedre end noget andet. Vi vil have mere, ikke sandt? Mere af det samme evindelige materialistiske 'Einerlei'. Viljen bliver aldrig mæt. En gang var ånd og viden noget der besad en værdi i sig selv, nu er viden blot et instrument, et værktøj der skal bruges for at øge velstanden. Studiefremdriftsreformen skal sende de studerende endnu hurtigere ud på arbejdsmarkedet osv., osv. Aarhus Universitets motto er smukt og godt; det lyder: *solidum petit in profundis*: at søge den faste grund i dybet. At søge efter den faste grund i dybet, at søge sandheden, også selv om man aldrig finder den. Det er et godt motto for et universitet. Litteraturen, kunsten, kulturen, ånden besidder en værdi i sig selv der rækker langt ud over den epoke som vi, dette forsvindende intermezzo i den lange ubevægede tid, er en del af. Digtningen, kunsten, kristendommen ved det. Politikere har det med at fortrænge det.

Ånden skal ikke være nyttig. Det kunstnerisk sublime, de afgørende forskningsgennembrud (også inden for de kulturbærende og kulturbevarende humanistiske discipliner) finder aldrig sted der hvor tanken ledes af specifikke samfundsmæssige, politiske og økonomiske hensyn. Hvis man putter målrettethedens middelmådighed ind i den ene ende, får man det samme sørgelige resultat ud i den anden. Den vidunderlige paradoksale sandhed, og overtidslige retfærdighed, er at det er disse urentable og samfundsskadelige nørdere der lever i lukkede enklaver hinsides det gavnlige og nyttige, der ender med at tænke de tanker der fører til samfundets åndelige, men vel at mærke *også* materielle vækst. Den kulturbærende og kulturbevarende dvælen, der suger sin nektar fra historiens dybe tænketank, er forudsætningen for det 'nye'. I talende stund er det kun de traditionsrige amerikanske eliteuniversiteter der holder den klassiske dannelses fane højt. Af samme grund er de førende inden for stort set alle videnskaber. Af samme grund er det dem der udklækker de allermest

dristige og nyskabende teknologinørd; at søge efter den faste grund i dybet er ikke altid bagudrettet.

Hvad vil jeg sige med alt dette? Mennesket som bærer af kroppen og ånden har aldrig været friere før, aldrig før i historien har vi stået friere ind i livet end nu: løsrevet fra religiøse bindinger, levende i et velfungerende demokrati, i et samfund der har opnået en grad af tryghed og velstand der er eminent, og alligevel, påstår jeg, lider vi –og gjorde det også længe inden Covid-19 – af åndenød. Hvor langt og hvorhen har den frisatte ånd bragt sit værk? Ikke imponerende langt, eller rettere: den frisatte ånd minder os gang på gang om at den blot er et instrument i hænderne på en ganske primitiv drift og kraft der aldrig kan få nok, som altid vil have mere: vækst, flere penge, større huse, større biler, nye fjernsyn. Et tarveligt og ensartet excel-ark!

*

Det som kendetegner Ole Thomsen, er hans *levende* måde at nærme sig det svundne på. Hans indlevelse i antikken, den romerske og den græske, er uden sidestykke, og han er et sjældent eksempel på et menneske der med hele sit væsen, sin enorme viden og sit eminente vid, kan få det svundne til at træde frem og blive mindst lige så nærværende som den såkaldte nutid. Hans utidssvarende indblik i og beherskelse af det forgangne gør ham mere samtidig end samtiden selv. Hans fremsyn ser længere end selv den mest progressive innovationskonsulent og visionære fremskridtsideolog. Hans suveræne bemestring af sproget – sprogene! – er frygtindgydende.

Docenturet på Skolevangs Allé i Risskov er et mikrokosmos og hovedet for bordenden er stort og rummer det hele. Hjertet ligeså. Alt hvad jeg gennem de forgangne 14 år har fortalt ham, husker han om var det i går. Uanset om Thomsen skriver om det tabte barndomsland (med agerbrug, andelsmejerier, forsamlingshuse, plove, heste og landsbyskole), eller om han bevæger sig endnu længere tilbage i tiden og tager livtag med de klassiske urtekster, sker det med en helt enestående sans for de til alle tider gældende eksistentielle grundvilkår. I dette docentur lever Sofokles og Aristofanes sandelig ikke forgæves, her hersker det usædvanlige indtryk, den respektable tanke, den levende dialog med en i dette hoved altid

nærværende fortid. Muligt at Thomsen ind imellem står og sysler ved “en etymologisk vævestol” eller samler “dialektrester fra afsidesliggende egne”, og at enkelte af hans dage går “med at knytte sammen og adskille, samle og sprede, løbe frem og tilbage og slå op i bøger”, men bogholder bliver han aldrig, ej heller brugsbestyrer af døde sprog. Thomsen er en digter, en historiefortæller, en forsker og et sprogmenneske med absolut gehør, og alt hvad han rører ved, lever.